

др Драгољуб Поповић,
доцент Правног факултета у Београду

ПУФЕНДОРФОВО СХВАТАЊЕ ОСНОВА ОДГОВОРНОСТИ ЗА ШТЕТУ

Самуел Пуфендорф (1632—1694) је у своме најзначајнијем делу *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo*(1) представио целовито учење о природноме праву, засновавши га на рационалној методи(2). Једно од многих питања размотрених у поменутом делу било је и оно о основу одговорности за штету. Пуфендорфово учење је у тој тачки извршило велики утицај на потоњи развитак права, а понекад се његово схватање представља чак и као општи допринос природно-правне школе у материји одштетнога права(3).

Могли бисмо казати да је разматрање основа одговорности за штету Пуфендорф почиње анализом људског чина, чију је основу налазио у вољи:

... моралноме чину је једини узрок то што је у нечијој моћи и способности било да га учини или не учини, да га прими или пропусти... (4)

Морални људски чин обухвата два састојка, који се могу означити као материјални и формални. Материјални састојак је у физичкој снази, а формални чини приписивања(5). Приписивање (*imputativitas*) би се огледало у томе што се сматра да се последица једног вољног делања може схватити као учиниочева. Ово пак, може бити случај како онда кад је учинилац сâм физички произвео какву последицу, тако и онда кад је таква последица произведена од других, али је учинилац представљао њен узрок. Пуфендорф је широко схватао појам приписивања, те је био мишљења да се једна последица може приписати човеку увек кад не стоје разлози изузетка(6). Међу ове је убрајао делање под принудом, незнање, утолико што у његовом присуству људски чин губи

(1) У овоме раду коришћено је издање: Samuel Pufendorf, *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo*, Amsterdami 1688. / репродуковано издање: Oxford-London 1934.

(2) О Пуфендорфовоме учењу и методи вид. Н. Schlosser, *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte*, Heidelberg-Karlsruhe 1979. p. 44—45.; G. Wesenberg-G. Wesener, *Neuere deutsche Privatrechtsgeschichte*, Lehr/Schwarzwald 1976. p. 132.

(3) Тако поступају нпр. Везенберг и Везенер, који учење природноправне школе о условима одговорности за штету своде на Пуфендорфово схватање, додуше без позивања на Пуфендорфа; вид. G. Wesenberg-G. Wesener, *op. cit.*, p. 139.

(4) *De Jure Naturae... 1.5.5.: ... actio moralis causa nulla est alia quam quod in potestate et facultate alicuius fuit, illam fieri vel non fieri suscipi vel omitti.*

(5) *De Jure Naturae... 1.5.2 и 1.5.3.*

(6) *De Jure Naturae... 1.5.13.*

своје вољно обележје, затим снове и помисао на будуће зло(7). Човеку се могу приписати и туђа дела, али је за ово неопходно да је онај којем се туђи чин приписује имао у овоме стварног удела:

Човеку се не приписују само његова сопствена, него и туђа дела. Да би то било правично неопходно је да је он у овима на неки начин саучествовао(8).

За овакав вид приписивања Пуфендорф ће навести читав низ примера. Тако ће нпр. расправљајући с Хобсом закључити да се подстрекач може казнити. С Квинтилијаном ће се сложити да је одобрити злочин по природи ствари исто што и починити га. Позваће се на Д 9.2.37. пр као на пример из римског права, где Јаволен каже да аквилијанска тужба може бити управљена на против оног ко је штету причинио, него против његовог наредбодавца. Из енглеског права ће као илустрацију навести правило да је муж одговоран за женине поступке итд.(9).

Да би настала одговорност за штету неопходно је, по Пуфендорфу, приписати исход људског понашања одређеном лицу(10). Овакво мишљење проналазе свој темељ у моралном начелу које почива на учењу о слободи воље. Морални поредак налаже човеку дужности према другима. Међу овима ће Пуфендорф на прво место поставити две:

- Не треба шкодити другом!
- Ако се другом причини штета треба је накнадити(11)!

Штета би се морала накнадити не само зато да штетник не би имао користи од таквог чина, него и стога што оштећени не може живети у миру са штетником, ако не добије задовољење(12). Кад с општег става који почива на двострукој заповести о забрани проузроковања и дужности накнаде штете, пређе на разматрање начина њеног проузроковања, наш писац ће приметити да овај може бити тројак. Штета се може причинити: 1) долозно и с намером (*dolo malo destinatoque consilio*), 2) кулпносно, одн. непажњом (*per culpam*), и 3) случајно (*per casum fortuitum*). Пуфендорф дословно каже:

... ако неког повредимо или причинимо штету, то може бити или долозно и с намером, или кулпносно и без намере, мада не и без непажње, лакше одн. теже, или најзад случајно, тако да нам се повреда не може приписати(13).

(7) *De Jure Naturae* ... 1.5.9. — 12.

(8) *De Jure Naturae* ... 1.5.14.: *Porro imputari homini solent non propriae duntaxat, sed et alienae actiones. Quod tamen ut recte fiat necessum est, ut ad eas iste aliquo modo efficaciter concurrat.*

(9) Све примере Пуфендорф наводи уз *De Jure Naturae* ... 1.5.14.

(10) *De Jure Naturae* ... 3.1.2.

(11) *De Jure Naturae* ... 3.1.1.: *Ut ne quis alterum leadat, utque sicut damnum alteri dederit id reparat.*

(12) *De Jure Naturae* ... 3.1.2.

(13) *De Jure Naturae* ... 3.1.6.: ... *ut aliquis a nobis laedatur aut damno afficiatur, fieri potest vel dolo malo destinatoque consilio, vel per solam culpam citra propositum quidem, non tamen absq. negligentia eaque vel leviori, vel magis supina; vel denique per casum fortuitum, sic ut ista laesio recte nobis imputari nequeat.*

Случајно проузрокована штета се од оних које су причињене намерно или из непажње разликује утолико што се таква штета не може приписати штетнику. Код случајно проузроковане штете недостаје, дакле, импутабилитет. Корен обвезе накнаде штете проузроковане непажњом Пуфендорф је видео у начелу друштвености, које налаже пажљиво понашање(14).

Пошто је полазио од испитавања људског делања Пуфендорф је дошао до закључка да се само скривљено проузроковане штете могу приписати штетнику. Утолико је наш писац близак своме претходнику, Хугу Гроцију, који је кривицу сматрао основом одговорности за штету. Гроције је своју мисао сажето и апстрактно изразио:

Злоделом зовемо сваку кривицу, било у чињењу, било у нечињењу, која је у супротности с оним што људи уопште или из разлога одређеног квалитета, морају чинити. Из такве се кривице природно рађа обвеза накнаде проузроковане штете(15).

Гроцијево мишљење је неразрађено. Њему недостаје Пуфендорфова суптилност. Оснивач модерног учења о природном праву био је склон да деликт (*maleficium*) поистовети са *culpa*. *Тиме је culpa*, као некад у римској судској реторици, била поистовећена са самим чином(16). Но и поред унеколико непрецизног изражавања, Гроције је управо кривицу сматрао основом одштетне одговорности. Ово потврђује не само Гроцијево изражавање на крају наведеног одломка (*ex culpa... oritur obligatio*), него и његово разматрање одговорности за другог и за штету од животиња(17). Ту ће Гроције супротставити цивилно и природно право. Господар укућанина или животиње је по цивилном праву одговоран за штету коју ови причине. По природноме праву, међутим, то не би могло бити случај, зато што господар није крив, те нема никакву обвезу.

Пуфендорф је, не полемисујући увек с Гроцијем, развио његову главну мисао о основу одговорности за штету и подвргао је тананој анализи. Он није одбијао Гроцијев основни став да кривица обвезује на накнаду штете, али се запитао о ваљаности таквог става. Може наиме, код неких постојати шкодљива намера, а да он ипак не допринесе настанку штете. Стога се намеће питање: ако је кривица основ обвезивања на накнаду штете, мора ли се онда одговарати и за саму шкодљиву намеру? Пуфендорфов одговор на управо постављено питање биће одречан(18). Одговорности не може бити чак и ако постоји грех (*peccatum*) једног лица, изузев уколико ово није стварно допри-

(14) De Jure Naturae... 3.1.6. где се позива и на римске изворе, као нпр. Д 9.2.27. А. 1.18.6.7. А. 1.18.14.

(15) H. Grotius, *De iure Belli ac Pacis* 2.17.1.: *Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communitur aut pro ratione cartae qualitatis facere debent. Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur si damnum datum est, neque ut id resarciatur.* (Копиришено издање дела: Hugo Grotius, *De iure Belli ac Pacis Libri Tres* а. 1646.) репродуковано издање: Washington 1913.)

(16) О таквом поистовећивању у судској реторици Римљана вид. код Y. P. Thomas, *Acte, Agent, Société*. Sur l'homme coupable dans la pensée juridique romaine, „Archiv de philosophie du droit“ 1977. p. 76.

(17) Вид. *De iure Belli ac Pacis* 2.17.21.

нело извршењу дела, или унапред учинило нешто што би водило његовоме извршењу, или пак уколико није од учињенога шкодљивог дела имало какву корист. Пуфендорф ће на тај начин схватити кривицу као унутрашњи став човекове психе према једном спољном догађају, уместо да је, као Гроције, поистовети с људским чином. Тако исто он ће за заснивање одштетне одговорности захтевати постојање везе између кривице као психичке и штетног догађаја као реалне појаве.

При расправљању о одговорности за другог и за штету од животиња доћи ће до даљег размимоилажења нашег писца с Гроцијем. Пуфендорф ће се позвати на Платона, који је у Законима разматрао питање одговорности за штету коју причини роб, те ће казати да има писаца који заступају мишљење да се у томе случају одговорност заснива на правичности(19). За разлику од Гроција, а приближавајући се Платоновоме мишљењу, Пуфендорф се при расправи овога проблема углавном кретао у пољу практичног разлога. Сматрао је наиме, да роб сâм не може одговарати пошто нема имовине, а није ни господар свога тела. С друге стране, уколико би роба-штеточину казнио његов господар, то оштећеном не би пружило задовољење(20).

Одговорност за штету од животиња била је у делу нашег писца у првоме реду правдана историјским разлогом, а не практичним, као случај одговорности за учинак роба. Пуфендорф је био мишљења да је установа одговорности за штету старија од својине. У древним временима друштвене својине, док животиње нису имале господаре, човек је могао на сваки начин захтевати накнаду штете:

И управо раније док су ствари биле у првобитној заједници, имао сам могућност да кад ме каква животиња повреди на сваки начин захтевам накнаду. Не могу се сматрати лишеним те могућности услед деобе својине на ствари(21).

Тако би освета над животињом, као остатак старог, анимистичког схватања проузроковања штете, у преображеном виду морала опстати и у поретку приватне својине. Овде је ипак додаван још један разлог: одговорност за штету од животиња мора постојати и зато што сопственик животиње извлачи од ове корист(22).

Пуфендорф је у погледу управо посматраних облика одштетне одговорности био сагласан с оним што је Гроције прихватио као решење по цивилноме праву, које је одговорним увек сматрало господара. Образложење које је дао Гроције, доследно се придржавајући мисли о кривици као основу одговорности, Пуфендорф није прихватио. Он наиме, није пристајао уз мисао по којој је кривица учиниочева искључиви

(18) Вид. *De Jure Naturae*... 3.1.4.

(19) *De Jure Naturae*... 3.1.6.

(20) *Ibid.*

(21) *De Jure Naturae*... 3.1.6.: Adeoque cum antea rebus adhuc in primaeva communi-
one constitutis, mihi facultas fuerit, ubi ab aliquo animali laesus fuisset, quacun-
que rationi ab illo damni mei reparationem quaerendi; ea facultas per divisa rerum dominia mihi prae-
clusa non intelligitur.

(22) *Ibid.*

основ одговорности за штету, те није одбацивао могућност грађанске одговорности господара роба или животиње у поретку природнога права.

Кривицу је Пуфендорф схватао само као један вид основа одштетне одговорности. Његов други вид представљао је прекршај моралне дужности према другима, одн. повреду забране проузроковања штете(23). На тој тачки проналазимо суштинско разилажење Гроцијевога става с мишљењем нашега писца. Гроције није постулирао норму једног објективно-правног поретка, чији би прекршај водио одштетној одговорности. Зато у његовоме мишљењу нема преплитања кривице и противправности у пољу основа одговорности за штету, на које наилазимо код Пуфендорфа(24).

Пуфендорфово схватање, које је за постанак одштетне одговорности захтевало скривљену противправну радњу, извршило је велики утицај на земље немачког правног круга, где се међу условима одговорности за штету противправност традиционално одваја од кривице(25).

Dr. Dragoljub Popović,
Assistant Professor of the Faculty of Law in Belgrade

PUFENDORF'S ATTITUDE TOWARDS THE PROBLEM OF FOUNDATION OF TORTIOUS LIABILITY

Summary

Pufendorf's opinion on the problem of foundation of liability had a considerable influence on the legal development, especially in German countries.

Pufendorf departed from the analysis of human behaviour. That is why he considered it necessary, for establishing liability in tort, that a commitment could be imputed to a certain person. Moreover, he posed a twofold commandement in the Natural Law, comprising interdiction of causing damage and obligation of restoring it. The foundation of tortious liability, according to Pufendorf, has two aspects: such liability is based on a human act in which a fault, as well as a breach of a natural legal duty are represented.

Pufendorf's attitude towards the problem of foundation of tortious liability differs from those of Grotius, who based the liability on fault.

Dr Dragoljub Popović,
professeur agrégé à la Faculté de droit à Belgrade

L'ATTITUDE DE PUFENDORF ENVERS LE PROBLÈME DU FONDEMENT DE LA RESPONSABILITÉ CIVILE

Résumé

L'attitude de Pufendorf envers le problème du fondement de la responsabilité civile délictuelle a exercé une grande influence sur le développement du droit, surtout dans les pays germaniques.

(23) Вид. нап. 11.

(24) Тако: G. Rotondi, *Dalla „Lex Aquilia“ all' art. 1151. Cod. civ., Scritti giuridici II, Milano 1922. p. 530.* који сматра да је Пуфендорф користио два реквизита — недопуштеност (*illicéita*) и одговорност (*responsabilità*); супротно: J. G. Heineccius, *Elementa Juris Naturae et Gentium, Halle 1768. p. 166.* који Пуфендорфово схватање основа одговорности своди на противправност.

(25) О овоме вид. A. Tunc, *La responsabilité civile, Paris 1981. p. 11—14.*

En traitant la question Pufendorf départ de l'analyse du comportement humain. C'est pourquoi il exige l'imputabilité du fait humain pour établir la responsabilité. De plus, il pose un double précepte dans l'ordre du droit naturel, comprenant l'interdiction d'endommagement et le devoir de compensation. Le fondement de la responsabilité civile, selon Pufendorf, est un phénomène qui se manifeste en deux sens: la responsabilité civile se base sur un acte coupable, qui est en même temps illicite du point de vue du droit naturel.

L'opinion de Pufendorf, qui a posé l'illicéité et la culpabilité en matière du fondement de la responsabilité civile, diffère de la thèse de Grotius, qui a considéré la faute comme fondement de la responsabilité civile.